

K padesátému výročí zákazu výrovky

Jan Andreska, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra biologie a environmentálních studií jan.andreska@pedf.cuni.cz

Abstrakt

The article reflects the anniversary of 50 years since prohibition of hunting with eagle owls. At the same time it discusses the reasons why this important nature protection measure was taken as well as its consequences for the Czech nature.

Klíčová slova

výr velký, ochrana přírody, ochrana dravců

Key words

eagle owl, nature protection, birds of prey

Výrovka je označení pro místo, popřípadě zařízení, a zároveň i způsob lovu používaný hlavně k odstřelu dravé popř. i jiné pernaté zvěře. Výrovka se skládá z úkrytu pro lovce opatřeného střílnou a z jednoduché dřevěné konstrukce zvané berla nebo kozlík, na kterou se připoutává živý výr nebo jeho napodobenina. V blízkosti výrovky by mělo růst i několik osamělých stromů. Při výrovce se využívá přirozená útočnost denních ptáků na noční dravce. V České republice je tento způsob lovu zakázán.

Takto věcně a stručně popisuje výrovku Wikipedie, dnes patrně nejdostupnější slovník. To podstatné v textu tentokrát ovšem chybí, a to, že výrovka jako plošně užívaná metoda byla zakázána v ČR před dlouhými 50 lety, a to novelou prováděcí vyhlášky k Zákonu o myslivosti platnému od roku 1962. Konkrétně šlo o vyhlášku č. 4/1967 Sb. (vyhláška ministerstva zemědělství o hájení a o době, způsobu a podmínkách lovu některých druhů zvěře z 19. 1. 1967), která vstoupila v účinnost 1. 2. 1967. Předchozí obdobné vyhlášky výrovku povolovaly,

a pouze omezovaly seznam druhů, které lze tímto způsobem lovit.

Padesát let je dlouhá doba, a logicky vede k zapomnění. Zjistil jsem formou šetření, že jen málokdo z aktuálních posluchačů vysokých škol tuší, co výrovka vlastně byla, natož aby tušil, co jejímu zákazu předcházelo a co bylo a je hlavním důsledkem jejího absolutního zákazu.

Výrovka byla dlouhodobě pokládána za zcela normální metodu lovu té části ptáků, které se zvykově nazývala (a dodnes často nazývá) *pernatá škodná zvěř*. Vezmeme-li si na pomoc *Myslivost* od J.V. Černého, zjistíme snadno, že mezi škodnou byli počítáni všichni dravci, všichni sokoli a všichni krkavcovití pěvci. Uvedení ptáci patří mezi masožravce nebo mrchožrouty, a bez ohledu na skutečné spektrum potravy byli pokládáni za škůdce zvěře drobné. Do kategorie drobné zvěře bylo počítáno mnoho zvířecích druhů, zejména ale bažanti, koroptve, zajáci a králíci (Černý, 1884).

Vyobrazení výrovky pochází z v německých zemích užívaného slabikáře (Joachim Heinrich Campe: *Abeze- und Lesebuch*, 1806). Jde o obrázek z dětské užívané knihy, což signalizuje, že v té době byla výrovka všeobecně známá a nekontraverzní metoda lovu. Barevně na str. 55.

Historicky nesnadné je definovat dobu, kdy výrovka vznikla, nebo začala být užívána v našich podmínkách. Lákání různých ptačích druhů do sítí pomocí ochočené sovy je metoda prastará (u sýčka a kalouse patrně starověká). Využití výrovky v definovaném slova smyslu bylo vázáno na vlastnictví a užívání výkonné a spolehlivé brokové zbraně, které se začaly užívat v době po vynálezu a rozšíření křesacího zámku. Tehdy to byly černoprachové předovky, jejich výkon se ale od dnešních brokovic příliš nelišil. V tehdejším Rakousku (pochopitelně včetně našeho území) se masivněji rozšířily v době po třicetileté válce.

Písemně je v našich podmínkách poprvé doložena výrovka v dopisu Jana Pressla z Točníka z 30. 8. 1687. Ten píše, že *hředelský fořtkrecht² schválně po celý rok chová živého výra, a s ním vychází do polí a škodlivé ptactvo, které na něj tlučé, odstřeluje*. (Andreska, Andresková 1993).

Za nejpodstatnější záležitost mysliveckého provozu velkostatku byla pokládána ochrana bažantnic, zařízení, kde byli na řadě míst chováni bažanti obecní, určené výsledně právě k lovu brokovicemi.

1 Míněna obec Hředly mezi Berounem a Žebrákem.

2 Fořtknecht (z německého *der Forstknecht*, čili lesníkův pomocník, v podstatě hajný).

V krajině té doby žily početné populace koroptví, zajíců a králíků, a i ty bylo podle tehdy panujících názorů nutno důsledně chránit před potenciálními predátory.

Důsledkem tohoto modelu uvažování se stalo tlumení škodné. Pod tímto eufemismem se skrýval plošný lov zejména dravců, používající všechny dostupné prostředky. Za zcela normální postupy bylo pokládáno užití jedů, želez, jestřábích košů, a zejména výrovky.

Jak vlastně výrovka fungovala? Na přehledném místě (dravci se orientují zrakem) se do země zarázil kozlík neboli berlička. Výr se vzal z klece, v nůši nebo košíku se dopravil na výrovku a tam se přivázal řetízkem k berličce. Řetízkem proto, že provaz nebo kožený řemen je výr schopen zobákem přestřípnout. Lovce s brokovnicí se ukryl, zpravidla do zastřešeného okopu nebo boudy, a čekal na dravce nebo krkavcovité pěvce (hlavně straky a vrány). Krkavcovití pěvci obecně jsou ovšem velice opatrní, takže se úlovkem stávali pouze zřídka. Mnohem častěji byli uloveni dravci nebo některý ze sokolů. Chov výra předpokládal, že denně dostane čerstvou masitou potravu, která se v době, kdy lednice nebo mrazící box nebyly normální součástí domácnosti, získávala komplikovaně. Bylo tedy v praxi nutné na výrovce ulovit prakticky jakýkoli druh, který na výra zaútočil, nebo se u něj jen zastavil, jen proto, aby chovaný výr zbytečně nehladověl.

Z dnešního pohledu nemístně nadšený popis výrovky najdeme v Komárkově *Neznámé Makedonii*. Profesor Komárek popisuje svůj lov na výrovce u makedonské Skopje (Komárek, 1941). Výčet ulovených druhů by dnes zaručeně vydal, myšleno v českých podmínkách, na obžalobu pro porušení zákona o ochraně přírody. Výrazně skeptičtěji se o výrovce vyjadřoval můj otec Jiří, když zmiňoval své vlastní lovy na výrovce. Když lesnický praktiko-

val na Šumavě těsně po II. světové válce, dostal jako nejmladší na lesní správě Hartmanice na starost výra a jeho výživu. Poutavě tuto peripetii popisuje v kapitole *Co se v mládí naučíš* v knize *Čas hájení, čas lovu* (Andreska, 1995).

Podstatné je ovšem srovnání pohledů dvou lesníků a biologů, kteří se narodili 1892 (Komárek) a 1931 (Andreska). Právě oněch 40 let rozdílu v datu narození patrně znamená onu paradigmatickou změnu názoru na ochranu dravců.

Jací ptáci tedy vlastně byli na výrovkách loveni? Příklady se nesnadno hledají, protože při výplati zástřelného se v účetnictví velkostatku zpravidla neodlišovali jedinci střelení na výrovce a dalšími způsoby lovu. V collaltovském archivu³ z panství Brtnice se zachoval zápis o tom, že na podzim 1812⁴ střílel na výrovce jediný myslivec během dvou dnů 12 sokolů, 11 ostřížů, 25 kání, 27 jestřábů, 23 krakujců, 18 poštolek, 41 vran a 15 strak. Tento úlovek byl nepochybně rekordní i ve své době, ukazuje však možnosti, které výrovka poskytovala.

To vše ale s postupujícím ochranářským povědomím vedlo během 20. století ke stupňující se a výsledně dosti ostré debatě o potřebě ochrany dravců. Ta rozdělila původně jednolitou obec zájemců o myslivost, zoologii a ornitologii, ke které se ještě počátkem 20. století společně počítali myslivci i ochranáři. Tak vznikly dvě skupiny, které zásadně nenacházely společnou řeč. Důsledkem této diskuse, která trvala přibližně dvě desetiletí, byl zákaz výrovky.

Zákazem výrovky se situace v ochraně dravců radikálně změnila. V krajině začaly přibývat druhy, které byly, zjednodušeně řečeno, více náchylné

3 Panství Brtnice dlouhodobě (1623–1945) držel rod Pánové z Collaltu a San Saluatoru, zkráceně Collaltové.

4 Pro jednodušší orientaci v čase připomeňme, že právě tento podzim obsadil Napoleon Moskvu.

k ulovení na výrovce. Začal například pozvolna růst počet kání lesních, a následně také hnízdících motáků pochopů, s nimi postupně i dalších dvou druhů motáků, tedy pilichů a motáků lužních. Početnějším druhem se brzy stala i poštolka obecná. Skončilo také soustavné vybírání výřích mláďat z hnízd, a postupem času značně narostla také početnost samotných výrů.

Co nám po výrovkách zbylo? Těsně po jejich zákazu zůstali chovaní výři, pro které již nebylo použití. Někteří majitelé je drželi v chovu do smrti (což nebylo snadné, protože výr je pták dlouhově-

ký). Někdo výra vypustil zpět do přírody, což obecně není dobré řešení, protože v zajetí chovaný výr ztrácí plachost a umí být dokonce i útočný. Do současnosti se zachovala jen pomístní jména, tedy Výrovka nebo Výrovna, také Na výrovce.⁵ Jejich pravý smysl už zůstává, řekněme jednoznačně, že našťestí, mladší generaci zcela utajen.

5 Nejasný je původ jména říčky Výrovka, která se vlévá do Labe pod Nymburkem. S fyzickou výrovkou asi nesouvisí, protože jména vodotečí jsou obecně velmi stará, nejspíše starší, než provozování výrovek. Též krkonošská chata Výrovka postrádá jednoznačné vysvětlení, původní jméno *Geiergucke* (Supí vyhlídka) obsahuje slovo *Geier*, což je sice v současné němčině sup, v německých horských dialektech ale kdysi znamenalo i dravec a také výra. Výrovka, hora v Jeseníkách, se původně německy jmenovala *Katzenstein* (Kočí kámen).

Literatura

ANDRESKA, J. (1995). *Čas hájení, čas lovu*, Vimperk : Vik.

ANDRESKA, J., ANDRESKOVÁ, E. (1993). *Tisíc let myslivosti*. Vimperk : Tina.

ČERNÝ, J. V. (1884). *Myslivost příruční kniha pro myslivce a přátele myslivosti*. Praha : Nákladem Fr. Borového.

KOMÁREK, J. (1941). *Neznámá Makedonie*, Praha : Pražská akciová tiskárna

Vyhláška ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství č. 25/1962 Sb., o hájení a o době, způsobu a podmínkách lovu některých druhů zvěře, ze dne 1. 3. 1962.

Vyhláška ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství č. 22/1965 Sb., o hájení a o době, způsobu a podmínkách lovu některých druhů zvěře, ze dne 20. 3. 1965.

Vyhláška č. 4. ministerstva zemědělství o hájení a o době, způsobu a podmínkách lovu některých druhů zvěře, ze dne 19. 1. 1967.